

ROMÂNIA CU ȘI FĂRĂ ANTONESCU.
DOCUMENTE, STUDII, RELATĂRII ȘI COMENTĂRII

(România Antonescuval és nélküle. Dokumentumok, tanulmányok,
előadások és magyarázatok.)

Iași, Editura Moldova, 1991. 388.

A kötet az egyik jelentős lépés Ion Antonescu marsal és államfő, a Conducator rehabilitálásának folyamatában. Az írások jellege, tematikája épp olyan eltérő, mint amilyen népes szerzőgárdája, akik között nyugati és román diplomaták, emigráns politikusok és politológusok, történészek, Mihály király, a koncepciók perek áldozatai és a közelmúlt hivatalos történészei egyaránt megtalálhatók; azonban közvetve vagy közvetlenül kapcsolódnak Ion Antonescuhoz, aki úgy jelenik meg, mint mélységesen román hazafi, a rend embere, kemény katona, politikai szemléletét illetően a régi világ híve, s ahogy az emigráns történész, Vlad Georgescu alá-húzza: „anglofil meggyőződésből, németbarát szükségből.”

Ion Antonescu katonacsaládba született, az uniformis tiszteletét hozta magával, 10 éves korában írták be Craiován a katonai iskolába. Ezután magasabb szintű katonai iskolák következtek: Iașiban a lovastisztképző, végül a Legfelsőbb Katonai Akadémia befejezése után hivatásos tiszt lett.

1907-ben mint csoportparancsnok részt vett a parasztfelkelés elfojtásában. 1916-ban részt vett abban a hadműveletben, amely során az augusztus 17-i titkos szerződés értelmében az antant feltételeit teljesítve – hogy ti. két héten belül megtámadják a központi hatalmakat – elfoglalták Székelyföldet és betörték Erdélybe. Mackensen ellentámadása után Bukarest is a központi hatalmak kezére került. Ekkor a román kormány Moldvába vonul vissza, vele együtt Antonescu is, aki a hadsereg szervezésében vette ki részét. A bufteai béke után a kapitányi, majd őrnagy rangot elérő Antonescu részt vett az erdélyi hadműveleti tervek kidolgozásában. (Ezért többen úgy tekintenek rá – pl. George Magherescu –, mint akinek érdeme, hogy erdély Romániáé lett.) 1919-ben a Tiszánál zajló ütközet után Ferdinánd király Mihai Viteazul érdemrenddel tüntette ki.

1922–26 között Londonban, majd Párizsban katonai atase. Hazatérve jelentős katonai karriert futott be a Legfelsőbb Katonai Akadémia katonai parancsnoki rangjától a marsali, azaz a tábornagyi rangig.

Mivel az 1937-es parlamenti választások alkalmával egyik párt sem érte el a kormányzáshoz szükséges 40 százalékot, a rövid életű Goga–Cuza-kormánynak az vetett véget, hogy a politikai pártok támogatását bírva, elkerülendő egy jobboldali fordulatot – és némely szerző szerint, épp Antonescu tanácsára – II. Károly király személyi diktatúrát vezetett be 1938 februárjában.

1940. június 28-án Románia elfogadta a szovjet ultimátumot Besszarábia és Bukovina kiűritésére; augusztus 30-án a bécsi döntést, amely a király uralkodásának végét jelentette. Antonescu katonai diktatúrája kezdetén viszonylag jól együttműködött a Vasgárdával, amely kormányában szép számban képviseltette magát.

A kötetben Vlad Georgescu több tanulmánnyal van jelen: *Románia a második világháborúban, 1941–1944; Antonescu diktatúrájától a totális kommunista diktatúráig (1944–1947); Románia a diktatúrák és a háború idején*. Ez utóbbiban írja a királyi diktatúrával kapcsolatban: a pártok szervezeti struktúrája változatlan maradt; illetve a Nemzeti Újjászületési Frontot – egyébként magyar tagozata is volt – a maga 3,5 milliós tagságával az első tömegpártnak lehet tekinteni. Amit a királyi diktatúra jellegéről állít Georgescu, a következő: nem lehet a fasiszta vagy náci típusú rendszerek közé sorolni, mert hiányzott a nacionalizmus és az antiszemitizmus; csak német követelésre vett fel jobboldali irányt; a kikényszerített német–román gazdasági egyezmény ellenére a király tovább építette gazdasági kapcsolatait Angliával és Franciaországgal. A kötet – jobban mondva: ezen kötet – szerzői valamennyien Románia nagy történelmi tragédiájának tekintik, hogy a Nyugat nem biztosított az ország számára kellő garanciát ahhoz, hogy ne kelljen a háborúba belekeverednie.

* Gh. Buzatu professzor, a Iași-i A. D. Xenopol Történettudományi és Régészeti Intézet munkatársa, Románia legújabbkori történetének szakértője. Ismertebb munkái: A nagy októberi szocialista forradalom visszhangja Romániában. Összeállítás 1927–1944; Nicolae Iorga; Ember és a mű; Titkos háború; Moldova történelmi emlékei.

Azt is többen hangsúlyozzák, hogy Antonescu reálpolitikusként fogta fel a német jelenlétet Romániában, akkor azonban, amikor a vasgárdisták átlépték azt a határt, amely veszélyes volt az országra – és természetesen saját hatalmát illetően, egészíthetjük ki a gondolatot –, volt annyi ereje, belátása, hogy a németek segítségét kérje ellenük 1941 januárjában, amikor is 700 vasgárdista volt kénytelen elhagyni az országot. Határozottsága folytán – mutatnak rá – még Hitlernél is érvényesíttetni tudta akarátát. Ismerve az 1944 februárjában történetet, elmondható, hogy ennek is megvoltak a maga határai. Ekkor ugyanis hiába ajánlotta Antonescu többször is, hogy szívesen venne részt Románia Magyarország megszállásában, Németország azt egymagában akarta végrehajtani.

Alexandru Cretzianu, egykori diplomata, az 1917–1940 közötti szovjet–román kapcsolatok vázlatos bemutatásakor arra keresett választ: kik a felelősök azért, hogy 1945 után Románia a szovjet érdekszférába került. Szovjet-Oroszország – írja – több barátságatlan lépést tett Románia ellen, kezdve attól, hogy 1919. május elején letartóztatták Constantin Diamandy nagykövetet, és a szentpétervári Péter Pál erődbe zárták. A diplomáciai kapcsolatok helyreállítása ellenére 1939 őszén Moszkva előkészületeket tett egy Románia elleni háborúra; Harkov és Odessa térségben csapatokat vonultatott fel. Cretzianu Románia belépését a második világháborúba, egyrészt „lelki” okokkal magyarázza, másrészt „történeti”-nek nevezi azt a hivatástudatot, amellyel Románia az európai kultúra megsemmisítését akarta megakadályozni. Sőt, Cretzianu egyenesen „antibolszevista keresztres hadjáratot” emleget Románia részéről.

A szovjet–román kapcsolatokon kívül több írás foglalkozik az 1940. június 27-i szovjet ultimátummal, amely során Románia ki kellett ürítse Besszarábiát és Bukovinát, és a szovjet katonaság bevonulásához, a közigazgatás bevezetéséhez mindössze 10 órára volt szüksége.

Érdekes személyiségek vallanak a második bécsi döntésről. Mircea Mușat és Ion Ardeleanu a Ceaușescu-korszak *hivatalos* történészei voltak, s mint ilyenek a román–magyar viszony szakértői is. Az ő interpretálásukban az előzmények így hangzanak: Magyarország kihasználva Románia helyzetét területi igénnyel lépett fel, és nemcsak azt ajánlotta fel Németországnak, hogy támogatása esetében átengedi a német hadsereget Magyarországon, de úgy állította be, hogy ha megkapja Észak-Erdélyt és a Székelyföldet, akkor Romániával kész megvédeni a Kárpát-medencét a bolsevik veszéllyel szemben. Megismétlik azt az állításukat, hogy a Magyarországhoz került 43 000 km²-nyi területen élő, mintegy 2 600 000 fős népesség többsége román volt.

Gigurtu, akit eddig mint nácibarát politikust ismertük meg a szakirodalomból, a kötetben fellelhető írásában – másokkal együtt – azzal mentegetőzik, hogy *izoláltsága* miatt Románia kénszerhelyzetben lett volna, ami a háborúba való belesodródását illeti. Emlékeztetett arra, hogy 1940. május 28-án Tătăreacu magához kérte a német nagykövetet, Fabriciust, és azért ajánlotta a román–német kapcsolatok szorosabbá fűzését, mert szomszédai veszélyeztetik Románia területi épségét.

Manoilescu, a Gigurtu-kormány külügyminisztere – rajta kívül Ciano, Pop Valer, Raul Bossy feljegyzéseit is olvashatjuk – visszaemlékezése szerint azzal a meggyőződéssel ült le 1940. augusztus végén Bécsben a Belvedere palotában a tárgyalóasztalhoz, hogy nem „csonkítják meg” Romániát. Manoilescu egyébként elájult, amikor megtudta, hogy Észak-Erdélyt Kolozsvárral és a Székelyföldet Magyarországnak ítélték.

Cretzianu, aki figyelemmel kísérte a párizsi békedelegáció munkáját, természetesen képtelenségnek tartotta a magyar félnek azt az állítást, hogy Románia kérte fel Németországot és Olaszországot a döntőbíráskodásra. Ehhez kapcsolódik a volt moszkvai nagykövet, Gafencu megjegyzése, hogy ti. Párizsban Romániának csalódásban volt része, mert nem kaptak vissza őszi területeit.

Az egyes írások tendenciózus válogatásánál nem nehéz felismerni a mai Romániában bizonyos körök szándékát egy 30 milliós Nagy-Románia létrehozására, mely szerint tehát – állítják – Romániának Oroszországgal, Ukrajnával, Magyarországgal, Csehszlovákiával, Bulgáriával és Jugoszláviával szemben vannak még területi követelései.

Több olyan érdekes írás is megtalálható a kötetben, amelyet ez idáig nem olvashattunk romániai publikációban: például a Mihály királynak átnyújtott ultimátumról, és egyáltalán lemondása körülményeiről Nicolette Franch számol be; *A máramarosszigeti holocaust* című írás pedig azokról a közéleti személyiségekről emlékezik meg – Juliú Maniu, George Brătianu, Virail Solomon, Mihai Manoilescu, Nicolae Carandino, Mihai Popovici –, akik a romániai sztálinizmus áldozataivá lettek.

A Komintern, a hazai, amerikai, német levéltárak anyagából közölt források részint eddigi ismereteinket erősítik meg, illetve nem egyszer új aspektusra hívják fel a figyelmet. A Molotov–Ribbentrop paktum megkötése után a Komintern titkos utasítása a kelet-európai kommunista pártok számára az 1933-as taktikához való visszatérést rendelte el a szövetségi politika vonatkozásában.

Hitlernek Mussolinihez írott 1939. augusztus 28-i levelezéséből kiteszik, Hitler bízott abban, hogy Oroszországot és Romániát semlegesíteni tudja: „Elmondhatom, Duce, hogy – az egyezménynek köszönhetően – Oroszország jóindulatú magatartása bármilyen konfliktus esetében garantált, s hogy – különösképp – Románia részvétele egy ilyen konfliktusban kizárt.” II. Károly román király naplójában nyomon követhető milyen hatást

váltott ki az 1940. június 27-i szovjet ultimátum. A minisztertanács délelőtti ülésén tízen az ultimátum elfogadása mellett, tizenegyen ellene, négyen tárgyalásokat javasoltak, 1 személy tartózkodott. Délutánra a hősiesség alábbhagyott, és mindössze 6-an maradtak – Iorga, Iamandi, Dragomirescu, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu –, akik az ultimátum elfogadása ellen szavaztak.

Még három dokumentum érdemel különös figyelmet. Buzatu közli annak a három ülésnek az anyagát – a külügyminisztérium levéltárából –, amelyben Moszkvában, 1944. szeptember 10–13. között a román békedelegáció tagjai szinte egységesen megkíséreltek szembeszállni a Molotov vezette szovjet delegációval és elfogadtatni, hogy Romániát mint az antifasiszta háborúban részt vevő aktív felet ismerjék el. Molotov válasza nagyon határozott és elutasító volt: „... a román békedelegáció által felterjesztettekben egy sor érv elfogadhatatlan. Magától érthetődik, hogy nem kell felidézni, hogy kezdődött a háború, hogyan hatoltak be a román csapatok Ukrajnába, a Krimbe, a Donyec-medencébe és Sztálingrádba. Nem tudjuk elfelejteni, hogy a román kormány Hitler és a német hadsereg mellett volt, és ezért viselni kell a felelősséget... Románia három éven át háborúban állt Oroszországgal...”

Az USA londoni követségének másodtitkára 1946. március 22-i keltezésű jelentésében arról számolt be, hogy a szovjetek le fogják mondani Mihály királyt, ha az vonakodik aláírni a novemberi választások kiírásával kapcsolatos dekrétumot.

A harmadik érdekes forrás: Ion Antonescu marsal 1946. május 31-i, Jilován – egy nappal a kivégzése előtt – írott politikai végrendeletének részlete: „Politikai végrendeletemben, ha még lenne időm megírni, a következőket mondanám el: drága román nép, büszke vagyok, hogy olyan nemzet tagja voltam, amely római és dák származású, amelynek történetét olyan alakok fényesítették be, mint Traian ragyogó figurája és a hatalmas Decebál áldozata! Két háborúban harcoltam dicsőségéért! Boldog vagyok, hogy hamarosan egykori mártírjaid sorába emelkedem. Mindannyian az igazságodért küzdöttek! Egykori munkatársaim megkísérelték, hogy elhatárolják magukat tőlem. Én nem határolom el magam az ő tévedéseiktől... Ez a háború, amely a hitleri Németország megsemmisítésével végződött, nem vet véget annak a nemzetközi konfliktusnak, amely 1914-ben vette kezdetét.

Látok egy harmadik világháborút is, amely az emberiség számára a társadalmi igazságot hozza el... Felémelt fejjel és félelem nélkül állok a bírám előtt, mert ebben az országban senki sem szolgálta annyi szeretettel, szenvédellyel, érdek nélkül a népet, mint én. Mindent neki adtam, energiám, pénzem, lelkemet, életemet, anélkül, hogy kértem volna valamit. Nem kérek tőle semmit ma sem... Legyőztek, mint ahogy sokakat, nagyon sokakat. A körülmények nem teszik lehetővé, hogy megtegyek mindazt a jót, amit szerettem volna még megtenni. A feljebbvaló másképp akarta... Készen vagyok arra, hogy meghaljak, mint ahogy kész voltam a szenvedésre is.”